

επιστιν τῶν δικαίων τοῦ ἐλληνισμοῦ ἀπὸ ἀπόψεων ποικίλων, ἀλλὰ μετὰ τοῦ αὐτοῦ πάντοτε σθένους καὶ μετὰ τῆς ἐπικεχυμένης ἐν πάσαις ταῖς διαλέξεσι γαλατικῆς ἵκείνης αἰμυλίας καὶ γλαφυρίας, ἥτις κατορθόνει νὰ προσθέτῃ εἰς τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων πιεσθὲ τὰ θείλγητρα τοῦ ἐπιγέρετος λόγου.

Αἱ διαλέξεις τῶν Γάλλων φιλοελλήνων περιέχουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐκ ὅλιγον ὄλιχὸν χρησιμώτατον πρὸς τὰς ἀρχαιολογικὰς καὶ φιλολογικὰς μελέτας. Ὁ δὲ κ. Reinach ιπτεβάλετο νὰ καταδεῖξῃ τὰς συμβολὰς αὐτῶν τῶν Ἐλλήνων εἰς τὴν ιζερεύνησιν τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ συγγραφῶν. Ἀναλύει δὲ πλὴν τῶν ἐλληνικῶν ἀρχαιολογικῶν ἔργασιων εὑφημότατα τὸ φιλολογικόν ἔργον τοῦ Κοραῆ, τοῦ Μουστοξύδου, τοῦ Μηνᾶ Μηναίδου, τοῦ Σακκελίωνος, τοῦ Πέτρου Ηπαπαγεωργίου, τοῦ Κωστομοίρη, τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως. Περὶ δὲ τοῦ ἑκδότου τοῦ Νέου Ἐλληνομνήμονος εὑηρεστήθη νὰ γράψῃ τάδε· «Ο Σπυρίδων Λέξιμπρος, καθηγητὴς τῆς Ιστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν, συντάκτης θαυμασίων καταλόγων τῶν χειρογράφων τοῦ Ἅγιου Ὁρούς, τῆς Ἄνδρου, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ ἱρασμιώτατος τῶν ξεναγῶν οὓς δύνανται νὰ ἐπιποθήσωσιν οἱ ἀρχαιολόγοι, εἶναι χυρίως μεσαιωνολόγος ἐκ τῶν πρωτευόντων. Ἀλλ' ὁ μεσαιωνολόγος οὗτος δὲν ἀποκνεῖ νὰ περισυλλέγῃ τὰ ἀνθη ἀτινα συναντῷ κατὰ τὴν ὁδόν του, ἔτυχε δὲ πολλάκις τοιαύτης εὔτυχίας. Ἐν δὲ τῷ λογίῳ περιοδικῷ Νέῳ Ἐλληνομνήμονι, ὅπερ ὁ λαϊκὸς οὗτος Βενεδικτένος συντάσσει αὐτὸς καὶ μόνος, ἐγνώρισεν εἰς ἡμᾶς κομψὰ ἀρχαῖα ἐπιγράμματα καὶ νία ἀποσπάσματα τοῦ Ιστορικοῦ Τίμαίου». *

[Ἄρχιδουκός τῆς Αύστριας Λουδοβίκου Σαλβατόρ] Versuch einer Geschichte von Parga. Prag. 1908. Druck und Verlag von Heinr. Mercy Sohn εἰς μέρα φύλλον σελ. VII, 219.

Τὸ ἀγγελλόμενον βιβλίον δύναται νὰ θεωρηθῇ δεύτερος τόμος τοῦ περὶ Πάργας μεγάλου ἔργου τοῦ Ἀρχιδουκὸς Λουδοβίκου Σαλβατώρ, οὐ ὁ πρώτος, περιλαμβάνων τὴν τοπογραφίαν τῆς Πάργας, ἀνελύθη ἐν τῷ Νέῳ Ἐλληνομνήμονι Τόμ. Ε' σ. 120 κ. ἐ. Ἀνέλαβε δ' ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐκθέσῃ ἐν αὐτῷ τὴν ιστορίαν τῆς Πάργας, ἥτις ἴμραντικώτατα καταδεικνύει τὴν φιλοκατέραν τῶν κατοίκων

αύτῆς καὶ τὴν διὰ μαρίων θυσιῶν διμονήν εἰς τὴν ἐλληνικὴν ιδίαν. Διατρέπεται δὲ ἡ συγγραφή εἰς πάντα καρέλαια· α') 'Η Παλαιόπαργα καὶ ἡ μετανάστευσις τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς τὴν τωρινὴν πόλιν (σ. 1-6). β') 'Η Πάργα ἐπὶ τῶν Βενετῶν (σ. 7-49). γ') 'Η Πάργα ἐπὶ τῶν Εὐλλαγών, Τούρκων καὶ Ρώσων (σ. 51-96). δ') 'Η Πάργα ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας καὶ ἡ ἐκχώρησις αὐτῆς εἰς τὸν Ἀλῆ πασσάν (σ. 97-162). ε') Οἱ ἐκ Πάργας φυγάδεις (σ. 163-199). Ως ἐπίμετρον δὲ ἔπονται τὰ κατὰ τὸν Ἰεράκην, μέγαν βεζύρην τοῦ σουλτανοῦ Σουλεϊμάν Α' (σ. 201-219), ὅπτις συνδέεται πρὸς τὴν Πάργαν, ἀτε καταγόμενος ἐξ αὐτῆς, ἐν ᾧ καὶ ἐγεννήθη ὡς υἱὸς πτωχοῦ ἄλιεως. Ἀπαχθεὶς δ' ἐκ Πάργας ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ ὑπὸ πειρατῶν εἰς Μαγνησίαν, περιπλήθεν ἔπειτα εἰς τὸ σεράγιον καὶ ἐλκύσας τὴν εὐμένιαν τοῦ Σουλεϊμάν διὰ τὴν καλλονὴν αὐτοῦ καὶ τὴν δεξιότητα περὶ τὸν χειρισμὸν τοῦ τετραχόρδου, ηὔξηθη μέγας ἐπ' αὐτοῦ, προαχθεὶς εἰς βεζύρην, ἀλλ' ἵστραγγαλίσθη τέλος τὴν 5 ή 15 Μαρτίου 1535.

Πρὸς ἀπαρτισμὸν δὲ τῆς συγγραφῆς ὁ 'Αρχιδούξ Ἐλαῖνον ὑπ' ὅψιν τὰ γνωστὰ καὶ ἱκδεδομένα βοηθήματα, ἐν οἷς καὶ τὰ περὶ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ δημοσιευθέντα. Τῶν βιβλίων καὶ μονογραφιῶν τούτων πίνακα παρέχει ὁ συγγραφεὺς ἐν σ. III-IV. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἐλληνικῶν δημοσιεύσεων παρατηροῦμεν, ὅτι ἔπρεπεν οἱ τίτλοι αὐτῶν νάναγραφωτείν ἐλληνιστὶ καὶ ὅχι ἐν γερμανικῇ μεταφράσει. Ἁδύνατο δὲ νὰ εἴναι πληρέστερος ὁ κατάλογος οὗτος, συμπεριλαμβανομένων ἀλλῶν τ' ἔργων ἐλληνικῶν καὶ ξένων ἐκ τῶν παροδικώτερον ποιουμένων λόγον περὶ τῆς Πάργας, ἀφ' οὐ καὶ τοιαῦτα συνανεγγράφοσαν, καὶ τινῶν πλειότερα περὶ αὐτῆς πραγματευομένων, οἰα ἡ Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου ὑπὸ Π. Ἀραβαντίνοῦ, ἡ τοῦ Σπυρ. Ἀραβαντίνοῦ Ἰστορία Ἀλῆ πασσᾶ ἡ ἱκδοθεῖσα ἐν 'Αθήναις τῷ 1895 καὶ τὰ λοιπὰ περὶ τοῦ Ἀλῆ δημοσιεύματα, ἀτινα ὁ ἱκδότης τοῦ Νίου 'Ἐλληνομνήμονος κατέλειξεν ἐν σ. 604. τοῦ Α'. Τόμου τοῦ 'Εγκυλοπαιδικοῦ λεξικοῦ Μπάρτ-Χίρστ. Αἰσθητοτάτη δὲ είναι πρὸ πάντων ἡ ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου ἀπουσία τῆς μονογραφίας τοῦ Π. Α. Σ[αλαπάντα] Πάργα, ἀκτυπωθείσας ἐν 'Αθήναις τῷ 1861. Αξία δὲ γνώσεως είναι καὶ ἡ ἐπίλογος παραλειπομένη μονογραφία τοῦ G. Antonio Martinelli Perché il Foscolo soppresso il libro su Parga fu τῇ Rivista d'Italia τοῦ Φεβρουαρίου 1903 σ. 247 κ. έ.

Άλλα πλήν των ίντυπων βιβλίων ό συγγραφεὺς ἐποιήσατο εύρειαν χρῆσιν ἀνεκδότων πηγῶν ἵκ τῶν Ἰταλικῶν ἀρχείων, ιδίως δὲ τῶν τῆς Βενετίας, τοῦ Ταυρίου καὶ τῆς Νεαπόλεως· ἀξιολογωτάτη δὲ εἶναι ἡ οἵ αὐτῶν συμβολὴ εἰς πληρεστέραν ἔξερεύνησιν τῆς Ιστορίας τῆς Πάργας. Πολλὰ δ' ἔγγραφα ἐκ τῶν ἀρχείων ἑκείνων εἰλημμένα ἔγκατασταίρονται ὄλογραφα ἐν μέσῃ τῇ διηγήσει, χρησιμεύοντα εἰς τελειοτέραν διαφάντισιν πολλῶν γεγονότων. Λυπηρὸν δὲ εἶναι, διτι ἔνερχαι τῆς ταχείας ἐκτυπώσεως τοῦ ἔργου ό συγγραφεὺς δὲν προέφθασε νὰ ἐπωφεληθῇ τὰ ἐν τῷ ὑπ’ ἀρ. 1646 κώδικι τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν σπουδαιότατα ἔγγραφα, ητοι συμβάσεις τῶν Παργίων μετὰ τῆς βενετικῆς πολιτείας καὶ τῶν Τούρκων Μαργαρίτου κατὰ τὰ ἔτη 1773 μέχρι 1779 ὡς καὶ σύμβασιν Παργίων καὶ Βινετῶν τοῦ ἔτους 1571. Καὶ ἐφρόντισε μὲν ό συγγραφεὺς νὰ λάβῃ κατ’ ἐμὴν ὑπόδειξιν πλῆρες ἀντίγραφον τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην διωρυθέντος πολυτίμου τούτου κώδικος, ἀλλὰ τὸ ἀντίγραφον ἔνεκεν ἀσθενείας τοῦ ἀντίγραφέως περιῆλθε βραδύτερον τοῦ δίοντος εἰς τὸν πρός ὃν ὥρον.

Καὶ τῶν προφορικῶν δὲ διηγήσεων καὶ παραδόσεων δὲν ἡμέλησεν ό συγγραφεὺς. Αἱ διηγήσεις αὗται ἡσαν πολλάκις ἀντιφατικαὶ πρὸς ἀλλήλας, ὁ δὲ Ἀρχιδούξ ἐν τοικύταις περιστάσεσιν ἢ προέκρινε τὴν ἴμφανῶς πιθανωτέραν ἢ ὡς τὸ πλεῖστον, μὴ θέλων νὰ δικάσῃ αὐτὸς, παρέταξεν ἀμφοτέρας κατὰ τὸν ἕρθοτειον τρόπον. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ιδίαν ἑαυτοῦ ὅμολογίαν ἡγωνίσθη νὰ ἐκθέσῃ τὰ πράγματα μετ’ ἀμφοροληψίας, ἐδακτόνων πολλαχοῦ τὰς περὶ τῶν ἐκτιθεμένων ὑπερβολάς. «Ἄλλα πάντοτε, προσθέτει, ἐκ τῶν σελίδων τούτων θὰ διαλέμψῃ τὸ θάρρος, ἡ ἐθελοθυσία καὶ ὁ διαρκῶς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς δυσχερεστάταις τῶν σεριστάσεων κρατῶν ἔρως τῶν Παργίων πρὸς τοὺς ἔλευθέρους αὐτῶν θεσμούς».

Ἀρχεται δὲ τὸ ιστορικὸν ἔργον τοῦ Ἀρχιδούχος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καθ’ οὓς ἴμφανίζεται ἡ Πάργα ἐν τῇ Ιστορίᾳ, μνημονευομένη τὸ πρῶτον τῷ 1337 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, εἰ καὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀνερχόμεναι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰώνος ἢ καὶ αὐτὸν τὸν δωδέκατον. Άλλα τῆς παλαιᾶς ἑκείνης Πάργας μόνον μικρὰ ἔρειπτα καὶ μία ἱκλησία σώζονται ἐπὶ τῶν ὑψηλάτων τοῦ Καστελλίου τῶν δεσποζόντων τῆς

σήμερινής πόλεως. 'Απ' αύτων δὲ κατέβησαν οἱ ἔνοικοι μετὰ τὰς εἰς τὴν Ἡπειρὸν ἐπιδρομὰς τῶν Ἀλβανῶν τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰώνος εἰς τὴν παράλιον θέσιν, ὅπου μετίσθη ἡ νέα Πάργα. 'Απὸ τῶν χρόνων τούτων μέχρι τῆς εἰς τὸν Ἀλβανὸν πασσάν σκληρᾶς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἐκχωρίσιως τῆς Πάργας καὶ τοῦ ἔξοικισμοῦ τῶν Παργίων εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν ίδιοι; ἐν Μανδουκίῳ, ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται τὰς τύχας καὶ τὸν ἡρωισμὸν τοῦ φωλεοῦ τούτου ἐλληνικῆς φιλοπατρίας μετὰ περισσείας εἰδήσεων, εἰλημμένων μάλιστα ἐκ τῶν ἀρχαιακῶν ἐγγράφων, καὶ μετὰ προφανοῦς συμπαθείας ὑπὲρ τῶν Παργίων. 'Ιδιως δ' ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ μέρη τῆς ἑισιτορήσεως ταύτης τάναφερόμενα εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸν ἔξοικισμὸν τῶν Παργίων εἰς Κέρκυραν, ἀτίνα καὶ διαφωτίζονται ἑξαιρέτως ὑπὸ πλήθους ἐγγράφων, ἐκδιδομένων ἐν τῇ συγγραφῇ, ἣτις οὕτως ἀποβαίνει ἀληθῶς πολύτιμος εἰς τὸν μελετῶντα τὰ κατὰ τὴν πάτριον ιστορίαν.

Constantin George Mano Documente din al XVIII^{le} - XIX^{le} privitoare la Familia Mano. Cu o notă istorică și genealogică și o serie de portrete vecchi. En Boukourestie. Tipografia Curtii Regale, F. Göbl Fii. 1907. Ei: 800 μέγα σ. LXI, 662 μετὰ I - X γενεολογικῶν κινάκων ἐν τίλαι καὶ πολλῶν φωτολιθογραφικῶν εἰκόνων.

Τὸ δημοσίευμα τοῦτο τοῦ κ. Κωνσταντίνου Μάνου, πρώτου γραμματέως πρεσβείας καὶ υἱοῦ τοῦ Ῥωμάνου στρατηγοῦ Γεωργίου Μάνου, εἶναι συμβολὴ σπουδαιοτάτη εἰς τὴν ιστορίαν τῶν Μάνων. 'Ο οίκος οὗτος, ἔχων κατὰ τὰς παραδόσεις καταγωγὴν Ἰταλικὴν (Manno), παρουσιάζεται ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰώνος, τοῦτο μὲν διακρινόμενος ἐν Κωνσταντινούπολει, ὃπου παρέχει εἰς τὰ πατριαρχεῖα σειρὰν ὅλην μεγάλων λογοθετῶν καὶ μεγάλων ἐκκλησιαρχῶν, τοῦτο δὲ διαπρέπων ἐν μεγάλοις ἀξιώμασιν ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βλαχίᾳ, ὃπου ἥρξαν ἡ ἐγκατεστάθησαν κατόπιν οἱ Μάνοι μετ' ἄλλων φαναριωτικῶν οἰκιών, τῶν Μαυροκορδάτων, τῶν Ὑψηλαντῶν, τῶν Καντακουζηνῶν, τῶν Γκίκα, τῶν Ῥωσσαίτων καὶ ἄλλων. 'Απόγονοι δ' αὐτῶν εἶναι αἱ ἐν τῃ Ἑλλάδῃ καὶ Ῥωμανίᾳ φερόνυμοι οίκοι γένειαι.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ κ. Κωνσταντίνος Μάνος, ἵππαλόμενος γὰρ ἑισιτορήσῃ ἐκ τῶν μνημείων καὶ δε' ἐγγράφων ἀρχαιακῶν τὰ κατὰ τὸν ίδιον οἴκον, συμβάλλεται συγχρόνως διὰ τῆς ἀνὰ χείρας